

STARO I SUVREMENO HRVATSKO ANATOMSKO NAZIVLJE

Borko Baraban

Uradu se opisuje hrvatsko medicinsko nazivlje u odnosu na leksičku normu hrvatskoga književnoga jezika. Kao građa poslužila su dva rječnika, Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik Bogoslava Šuleka (1874./1875.)¹ i Rječnik latinskoga i hrvatskoga medicinskoga nazivlja Vladimira Loknara (2003.). Cilj je rada usporedbom dvaju rječnika uvidjeti koliko mlađe razdoblje književnoga jezika nasljeđuje od starijega.

Budući da je Šulek napisao opći rječnik znanstvenoga nazivlja u kojem se nalazi oko dvije stotine medicinskih naziva, a u Loknarovu se rječniku nalaze samo medicinski nazivi, pri usporednoj se analizi polazilo od medicinskih naziva zabilježenih u Šulekovu rječniku uspoređujući ih s nazivima u suvremenom rječniku Vladimira Loknara.

U oba je rječnika najzastupljenije anatomsko nazivlje koje se tvorbeno i leksički opisuje prema podjeli posudnica Jasne Melvinger (1984.: 54.), prema suvremenijoj podjeli autorica A. Frančić, L. Hudeček i M. Mihaljević (2005.), a dijelom prema vlastitomu obrascu.

Znanstveni stil književnoga jezika u potpunosti je u službi logičke organizacije sadržaja i njezina izraza. U njemu je osobna sloboda najmanja, a ograničenost najveća.

Odrednice su znanstvenoga stila (A. Frančić, L. Hudeček i M. Mihaljević, 2005.: 279.): racionalnost, strogost, gospodarstvenost i objektivnost znanstvenoga sadržaja; opisna uloga – njime se opisuju pojave, događaji, istraživanja, znanstvena otkrića i teorije; točnost, jednoznačnost, jasnoća, preciznost, nedvosmislenost; terminološka ujednačenost i ispravnost; dovršenost i potkrijepljenost svake tvrdnje.

Znanstvena riječ (naziv) i znanstvena rečenica ne smiju izgubiti smisao kada su izvan surječja, uvijek moraju značiti isto. Znanstveni stil isključuje emotivne i ekspresivne izraze te frazeme.

Znanstveni stil obilježuju definicije, bilješke i uporaba neosobnih rečenica. Najčešće se rabi se svezemski prezent.

Taj se stil može podijeliti s obzirom na područje (znanost) te s obzirom na primatelja teksta: izričito znanstveni podstil i znanstveno-popularni podstil.

Toj se uvriježenoj podjeli može dodati i pedagoški podstil kojim se pišu školski udžbenici. Jedno je od osnovnih obilježja znanstvenoga stila i dosljedna uporaba nazivlja.

---

¹ Umjesto izvornika kao izvor građe upotrijebljen je preisak rječnika iz 1990. godine.

Medicinsko nazivlje pripada medicinskomu podstilu znanstvenoga stila hrvatskoga književnoga jezika. Taj medicinski podstil pripada izričito znanstvenomu podstilu. Medicinsko nazivlje obuhvaća imenovanje i označivanje svih spoznaja i pojava kojima se bavi medicina kao znanost i koje se odnose na liječničko umijeće.

Tvorci su medicinskoga nazivlja ponajprije liječnici, dok su tvorci znanstvenoga nazivlja u znanostima s kojima je medicina povezana i drugi znanstvenici, iako često upravo liječnici i u tome imaju prednost jer su pojedina zbivanja i pojave usporedne i zajedničke i često se najprije u medicini opažaju i istražuju. U usklađivanju medicinskoga nazivlja bitno je načelo jednoznačnosti, što znači da se u srodnim strukama ne bi smjeli rabiti različiti nazivi za iste pojmove. Budući da se od autora u medicini zahtijeva preciznost i jasnoća u izražavanju, potrebno je ustaliti stručne nazive, tj. odabrati i rabiti uvijek iste nazive za iste pojmove, a nove nazive tvoriti po jezičnim obrascima i načelu sustavnosti.

Nazivlje neke struke nastaje normiranjem naziva u pojmovnome sustavu. Pri stvaranju naziva važno je voditi računa o terminološkim zahtjevima, tj. o usklađenosti nazivlja sa strukom, ali i o jezičnim zahtjevima jer je nazivlje struke dio hrvatskoga književnoga jezika. Stručnjaci utvrđuju zadovoljava li pojedini naziv sve zahtjeve struke, dok jezikoslovci utvrđuju je li naziv u skladu s hrvatskim književnim jezikom. Hrvatski nazivi mogu nastati: prihvaćanjem tuđih naziva: *anatomija, kohleja, fetus*; prihvaćanjem međunarodnica latinskoga i grčkoga podrijetla: *abdomen, salivarna glandula, hipogastri*; hrvatskim prijevodom: *meatus auditorius – zvukovod, musculus – mišić*; pretvaranjem riječi općega jezika u nazive (terminologizacijom): *čvorić, zdjelica, komora*.

Često za isti pojam i isti tuđi naziv nastaju mnogi hrvatski nazivi, tj. jednomu tuđemu nazivu odgovara nekoliko hrvatskih naziva nastalih različitim tvorbenim postupcima, primjerice: *patella – pretkoljena kost, koljena kost, iverak (iver), patela*.

Postojanje istoznačnih naziva za terminološki sustav nije dobro pa bi među nazivima trebalo odabrati jedan i to onaj koji je prema određenim načelima najbolji. Jednomu nazivu uvijek treba dati prednost pred ostalima jer sinonimija u nazivlju nije poželjna.

A. Frančić, L. Hudeček i M. Mihaljević navode osnovna terminološka načela (2005.: 221. – 223.): domaće riječi imaju prednost pred stranim: *jajnik* pred *ovarij*, *madež* pred *nevus*, *nakovanj* pred *inkus*; nazivi latinskoga i grčkoga podrijetla imaju prednost pred nazivima preuzetim iz engleskog, francuskog ili njemačkog: *influenција* pred *influenca*; prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje proširenim: *zaušna žlijezda* pred *obušnica, zaušnjača*; naziv mora biti usklađen s fonološkim, morfološkim, tvorbenim i sintaktičkim sustavom hrvatskoga književnoga jezika: *lubanjski svod* bolje je od *svod lubanje*; kraći nazivi imaju prednost pred duljim: *petnica* pred *petna kost, štitnjača* pred *štitasta žlijezda*; naziv od kojeg se lakše tvore izvedenice ima prednost pred onim od kojeg se ne mogu

tvoriti: *tjeme* (tjemena kost) pred *verteks*; treba izbjegavati da naziv unutar istoga terminološkoga sustava ima više značenja; nazivi se ne smiju bez valjana razloga mijenjati – ako jedan naziv već ima određeno značenje, ne treba istomu nazivu davati nova značenja i ako je jednomu značenju pridružen jedan naziv, ne treba mu pridruživati drugi; naziv ima prednost pred drugim istoznačnim nazivima ako odgovara pojmu kojemu je pridružen i odražava svoje mjesto u pojmovnome sustavu.

Ista načela vrijede i pri stvaranju novih naziva.

Hrvatski književni jezik ima iznimno bogate tvorbene mogućnosti te uz dobru suradnju stručnjaka i jezikoslovaca sigurno se mogu zadovoljiti svi terminološki zahtjevi. Isto tako, značenje je naziva uvijek utvrđeno definicijom (naziv ima samo ono značenje koje su mu stručnjaci dodijelili), stoga ne treba misliti da će hrvatski naziv biti nepouzdan.

Bogoslav je Šulek napisao prvi sustavni rječnik znanstvenoga nazivlja u kojem se osim iz područja medicine nalaze i nazivi iz astronomije, botanike, filozofije, geologije, mehanike, mineralogije, kemije, stilistike i zoologije. Šulek ne razlikuje nazive iz zoologije i medicine pa će tako i uz jedne i uz druge pisati *zool*. Primjer je tomu bilježenje navedene skraćeniice i uz nazive *šaka* i *petna kost*, koji pripadaju ljudskom anatomskom nazivlju:

Šaka, *zool.*, tal. carpo

Petna kost, *zool.*, lat. os calcis

Šulek u Predgovoru ističe kako je sastavljajući rječnik nastojao što više rabiti *prave narodne rieči*, a ondje gdje *hrvatski narod neima svoje rieči* posudio ih je iz drugih slavenskih jezika, ali je uvijek zabilježio jezik iz kojeg je preuzeo kako bi se znalo kojega je podrijetla riječ:

Brzlik sl., *zool.* lat. *glandula thyreoidea*,

pri čem je *brzlik* slovenizam za *štitastu žlijezdu* znanu kao *štitnjača*.

Kada u slavenskim jezicima nije uspio pronaći odgovarajući naziv, nastojao ga je sam tvoriti. Šuleku je bilo važno provjeriti postoji li u hrvatskom jeziku koji dometak prema kojemu bi mogao tvoriti nove nazive, a manje je pri tome uzimao u obzir koje on ima značenje. Upravo je to razlog što je mnogo naziva ostalo neprihvaćeno.

Šulek u okvirima svojega doba poznaje tvorbu riječi onoliko koliko je i njegovim suvremenima poznata:

glandula thyreoidea – štitulja

nervus olfactorius – živac od vonja

talus – gležnjevac

S gledišta suvremenoga jezika, Babić za dometak *-ulja* kaže kako je slabo plodan, a izvedenice imaju različita značenja. Kako je u primjeru riječ o žlijezdi koja sličiti štiti, u suvremenom je jeziku dometak *-ulja* zamijenjen dometkom *-ast* koji nosi

značenje sličnosti (koža - kožast, brježuljak - brježuljkast), no tada je riječ o pridjevu, a ne o imenici. Umjesto Šulekove *štitulje*, danas je uvriježen naziv *štitnjača*.

U drugom je primjeru prisutna sljedeća tvorba naziva: imenica + od + imenica u genitivu. Naziv *vonj* ne pripada suvremenom hrvatskomu književnomu jeziku, valja upotrijebiti imenicu *njuh*, a umjesto genitiva s prijedlogom *od* bolje je upotrijebiti pridjev koji ide na prvo mjesto: *njušni živac*. U tom se primjeru vidi Šulekova tvorbeno nedosljednost jer Šulek bilježi i drugi živac, *nervus opticus*, koji ne prevodi sa *živac od vida*, već *vidni živac*.

Nastavit će se u sljedećem broju

PITANJA I ODGOVORI

TIBETSKI I TIBETANSKI

Svakodnevno u hrvatskome tisku nailazimo na nedosljednu uporabu odnosnih pridjeva *tibetski* i *tibetanski*. *Tibetanski terijer*, *tibetanski mastif*, *tibetanske gljive*, *Tibetansko visočje*, samo su neki od primjera pogrešne uporabe tih pridjeva. Takvih pogrešaka nisu pošteđene ni neke enciklopedije i rječnici u kojima se također može pronaći bilježenje pridjeva *tibetanski* namjesto *tibetski* kao u primjerima *tibetansko-burmanski jezici* i *tibetanski lamaizam* te se za jaka gdje gdje kazuje da je *tibetansko govedo*.

Valja upozoriti na razliku u značenju pridjeva *tibetski* i *tibetanski*. Odnosni pridjev *tibetski* izriče odnos prema Tibetu, autonomnoj pokrajini u sastavu Kine. Pridjev *tibetanski* izriče odnos prema Tibetancima, pripadnicima starosjedilačkoga naroda koji većim dijelom živi na Tibetu, ali i u drugim kineskim pokrajinama, kojima su pripojeni dijelovi Tibeta. Iz navedenoga se jasno predočuje semantička razlikovnost odnosnih pridjeva *tibetski* i *tibetanski*: *tibetski* – koji se odnosi na *Tibet*, *tibetanski* – koji se odnosi na *Tibetance*.

Oba odnosna pridjeva navode svi suvremeni rječnici hrvatskoga jezika te bilježe njihovu značenjsku razliku. Ipak, u primjerima koji su dijelom pojedinih rječničkih natuknica uočava se neodgovarajuća uporaba odnosnih pridjeva *tibetski* i *tibetanski* jer se u pojedinim sintagmama oni neopravdano međusobno zamjenjuju. Takav je slučaj posebice u nazivlju jezičnih skupina koje obuhvaćaju pridjev *tibetski*. Primjerice, u Rječniku hrvatskoga jezika (2000.) zapisani su etnici *Tibetanc*, *Tibetanka* i *Tibetanci* te pridjevi *tibetanski* ('koji se odnosi na Tibetance') i *tibetski* ('koji se odnosi na Tibet'). Unutar natuknice *tibetanski* zabilježeni su višestruki jezikoslovni nazivi 'tibetanski jezik' i 'tibetansko-burmanski jezici'. Osmojezični enciklopedijski rječnik (2010.) uz odnosni pridjev *tibetanski* također navodi primjer *tibetanski jezik*. Potvrdu da u sintagmi *tibetski jezik* treba biti odnosni pridjev *tibetski*, a ne *tibetanski*, pronalazimo i u *Atlasu jezika* (2003.), u kojemu se govori da, kad je riječ o jezičnim skupinama, tada se obično uzima u obzir njihova zemljopisna (negdašnja ili sadašnja) rasprostranjenost. Stoga bi u nazivu *tibetsko-burmanski jezici* svakako trebao stajati pridjev *tibetski*, a ne *tibetanski*. Po istoj analogiji pridjev *tibetski*